

กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี*
COMMUNITY KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS FOR CULTURAL
TOURISM SITE DEVELOPMENT IN KOH SICHANG, CHONBURI
PROVINCE

ศุภครจิรา พรหมสุวิชา¹ และ นิพนธ์ กล้ากล่อมจิตร²

Supukjira Promsuwicha¹ and Nipon Klamklomjit²

¹⁻²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

¹⁻²Faculty of Education, Burapha University, Thailand

Corresponding Author's Email: niponk@buu.ac.th

วันที่รับบทความ : 10 เมษายน 2569; วันที่แก้ไขบทความ 23 เมษายน 2569; วันที่ตอบรับบทความ : 25 เมษายน 2569

Received 10 April 2026; Revised 23 April 2026; Accepted 25 April 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการดังกล่าว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ราษฎรชาวบ้าน สมาชิกชุมชน ครู และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวม 31 คน นอกจากนี้มีการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 5 คน และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการความรู้ 3 คน เพื่อตรวจสอบแนวทางที่พัฒนา

Citation:

* ศุภครจิรา พรหมสุวิชา และ นิพนธ์ กล้ากล่อมจิตร. (2569). กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(3), 1417-1437.

Supukjira Promsuwicha and Nipon Klamklomjit. Community Knowledge Management Process For Cultural Tourism Site Development In Koh Sichang, Chonburi Province.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(3), 1417-1437.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนยังไม่เป็นระบบ โดยขาดขั้นตอนการจัดการความรู้ให้เป็นระบบและการประมวลกลั่นกรอง ส่งผลให้ความรู้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นความรู้ฝังลึกและกระจัดกระจายในตัวบุคคล ก่อให้เกิดช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้ของชุมชน และ 2) แนวทางการพัฒนาควรมุ่งสร้างระบบการจัดการความรู้ที่บูรณาการองค์ประกอบด้านคน เทคโนโลยี และกระบวนการ เพื่อสนับสนุนการจัดเก็บ ถ่ายทอด และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ข้อค้นพบสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการจัดการความรู้ในระดับชุมชน และนำไปสู่การเสนอแนวคิด “ช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการอธิบายความท้าทายของการจัดการความรู้ในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ชุมชนเกาะสีชัง

Abstract

This study aims to analyze the current state and problems of the community knowledge management process for developing cultural tourism on Si Chang Island, Chonburi Province, and to propose guidelines for its improvement. A qualitative research methodology was employed, including document analysis, observation, and in-depth interviews. Key informants consisted of 31 participants, including community leaders, entrepreneurs, local wisdom experts, community members, teachers, and government officials. In addition, a focus group discussion with five tourism development experts and interviews with three knowledge management experts were conducted to validate the proposed guidelines.

The findings reveal that: (1) the community knowledge management process remains unsystematic, lacking key stages such as knowledge organization and refinement. As a result, most knowledge remains tacit and dispersed among individuals, leading to a “knowledge transition gap” within the community; and (2) the proposed development guidelines emphasize establishing an integrated knowledge management system that incorporates people, technology, and

processes to support the systematic storage, transfer, and utilization of community knowledge in a sustainable manner. These findings highlight structural limitations of knowledge management at the community level and lead to the introduction of the concept of the “knowledge transition gap” as a novel contribution for explaining challenges in managing knowledge within the context of cultural tourism.

Keywords: Knowledge Management, Cultural Tourism, Koh Sichang Community

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (UNWTO, 2022; UNESCO, 2021; Richards, 2021) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมิได้มุ่งเพียงเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวหรือรายได้ของพื้นที่เท่านั้น หากยังมุ่งรักษาคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากฐานของชุมชนไว้ควบคู่กันด้วย (OECD, 2020) ในบริบทดังกล่าว “ความรู้ของชุมชน” จึงนับเป็นทรัพยากรสำคัญ เพราะเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตของพื้นที่กับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน และเป็นฐานในการต่อยอดสู่การพัฒนาในอนาคต การจัดการความรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนสามารถถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการสร้างคุณค่า การพัฒนา และการต่อยอดสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Sigala, 2020; Gretzel et al., 2020) กล่าวคือ ไม่เพียงมีองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวิถีชีวิตของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องสามารถรวบรวม จัดเก็บ ถ่ายทอด และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Buhalis & Amaranggana, 2021) การจัดการความรู้จึงมิใช่เพียงกระบวนการทางเทคนิค หากเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแปลงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทาง ในทางวิชาการ แม้จะมีการนำแนวทางการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลายบริบท และพบว่าสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของคน

ในชุมชนได้ แต่ในทางปฏิบัติ การจัดการความรู้ในบริบทชุมชนมักมีลักษณะไม่เป็นทางการ อาศัยการบอกเล่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการถ่ายทอดผ่านบุคคล มากกว่าการมีระบบจัดเก็บและใช้ประโยชน์จากความรู้อย่างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2564)

เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมีทุนทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่โดดเด่น และมีศักยภาพในการพัฒนาอย่างลุ่มลึก แม้พื้นที่จะมีศักยภาพดังกล่าว แต่ปัญหาสำคัญที่ยังปรากฏชัด คือ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนยังคงกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการท้องถิ่น ความรู้จำนวนมากยังอยู่ในรูปแบบความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่ถ่ายทอดผ่านประสบการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคม มากกว่าการถูกจัดเก็บให้เป็นระบบในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่ายและนำไปใช้ต่อได้อย่างต่อเนื่อง สภาพดังกล่าวส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ของชุมชนยังไม่เต็มศักยภาพ ทั้งในด้านการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว การสร้างเรื่องเล่าของพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ปัญหานี้ จึงมิได้เป็นเพียงข้อจำกัดของการท่องเที่ยวโดยตรง แต่สะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนด้วย (วรภัทร ประสานเกียรติราช, 2559; กัลยา สว่างคง, 2566)

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบแยกส่วนกัน กล่าวคือ บางงานมุ่งศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่ บางงานมุ่งศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือบางงานมุ่งศึกษาการจัดการความรู้ในภาพกว้าง แต่ยังไม่มียงานวิจัยที่บูรณาการกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเข้ากับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับพื้นที่เฉพาะอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของเกาะสีชังซึ่งมีลักษณะเฉพาะ ช่องว่างดังกล่าวทำให้งานวิจัยนี้มีความสำคัญในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพราะไม่เพียงมุ่งทำความเข้าใจความรู้ของชุมชน แต่ยังมีวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ที่ถูกละเลยและพัฒนาให้สามารถใช้เป็นกลไกในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

(Richards, 2021)

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพ ปัญหา และข้อจำกัดของกระบวนการจัดการความรู้ในบริบทจริงของพื้นที่ควบคู่กับการเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพ

และเงื่อนไขของชุมชน การศึกษาครั้งนี้จึงคาดหวังว่าจะช่วยพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของการจัดการความรู้ในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นฐานข้อมูลเชิงวิชาการที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการจัดการความรู้

ในทางทฤษฎี ความรู้ถูกมองว่าเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ที่มีบทบาทต่อการสร้างคุณค่าและความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy) ซึ่งความรู้สามารถจำแนกเป็น “ความรู้ฝังลึก (tacit knowledge)” และ “ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge)” โดยความรู้ทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์เชิงพลวัตผ่านกระบวนการถ่ายทอดและแปลงรูปของความรู้ (Miton & DeDeo, 2022)

ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ถูกอธิบายว่าเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ครอบคลุมการสร้าง การจัดเก็บ การแบ่งปัน และการใช้ประโยชน์จากความรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างมูลค่าให้กับองค์กรและระบบการผลิต (Anand et al., 2022) แนวคิดร่วมสมัยยังชี้ว่าประสิทธิผลของ KM ขึ้นอยู่กับการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ บุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการ ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของระบบความรู้

การจัดการความรู้ในบริบทชุมชน

แม้การจัดการความรู้จะมีรากฐานจากบริบทองค์กร แต่เมื่อประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนพบว่าลักษณะของความรู้มีความแตกต่าง โดยเฉพาะการพึ่งพาความรู้ฝังลึกที่ถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ วิถีชีวิต และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลให้การจัดการความรู้ในชุมชนมีลักษณะ

ไม่เป็นทางการและขาดโครงสร้างที่ชัดเจน (Poo-Udom, 2025) ในเชิงทฤษฎี ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการจัดการความรู้ในระดับชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแปลงความรู้ฝังลึกไปสู่ความรู้ที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การพัฒนากลไก KM ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วม

ในเชิงทฤษฎี ชุมชนถูกมองว่าเป็นระบบสังคมที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางโครงสร้าง วัฒนธรรม และเครือข่ายทางสังคม โดยมี “ทุนทางสังคม” เป็นฐานสำคัญของการพัฒนา ซึ่งสะท้อนผ่านความไว้วางใจ เครือข่าย และบรรทัดฐานร่วมของสมาชิกในชุมชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) กระบวนการมีส่วนร่วม (participatory process) จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรของตนเอง ทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของการจัดการความรู้ (Anand et al., 2022)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเชิงทฤษฎีถูกอธิบายว่าเป็นกระบวนการแปลง “ทุนทางวัฒนธรรม” ให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจและประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์และความหมายของพื้นที่ไว้ การพัฒนาการท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงต้องสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ (utilization) และการอนุรักษ์ (conservation) (Richards, 2021; World Tourism Organization, 2018) แนวคิดร่วมสมัยยังชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการทรัพยากรในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว (Richards, 2021)

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้กับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ในเชิงทฤษฎี การท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นระบบที่ขับเคลื่อนด้วยความรู้ (knowledge-driven system) โดยเฉพาะองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม เรื่องเล่า และประสบการณ์ของพื้นที่ การจัดการความรู้จึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแปลงทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าและนวัตกรรมทางการท่องเที่ยว (Anand et al., 2022)

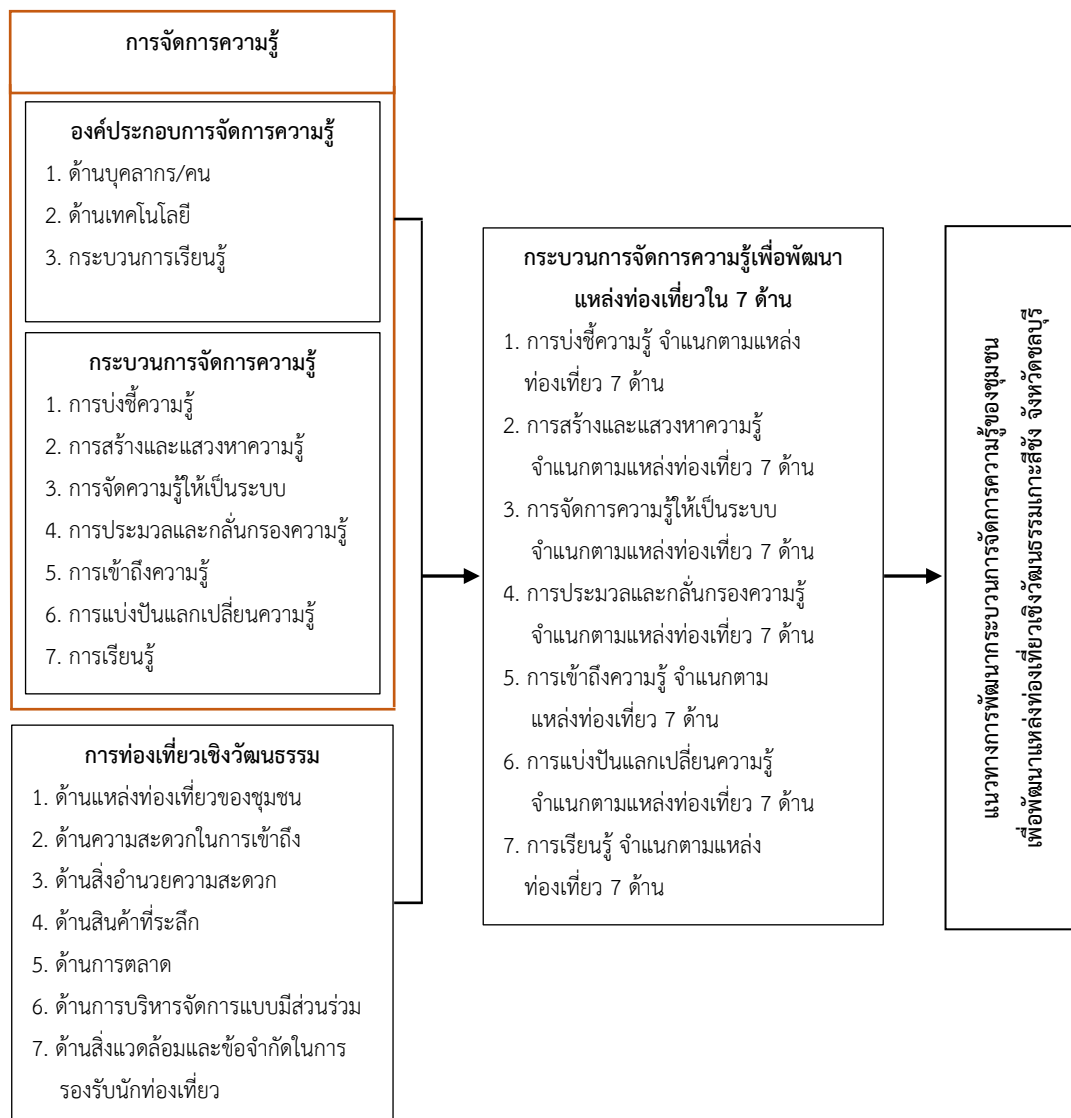
ในบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการความรู้ยังมีบทบาทในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความยั่งยืนในระดับชุมชน (Poo-Udom, 2025)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดการจัดการความรู้ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2552) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และการเรียนรู้ เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน ควบคู่กับการพิจารณาองค์ประกอบของการจัดการความรู้ตามแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2553) ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยี และด้านกระบวนการความรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้กระบวนการจัดการความรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบจากแนวคิดที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสินค้าที่ระลึก ด้านการตลาด ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และด้านสิ่งแวดล้อม

กระบวนการจัดการความรู้ทั้ง 7 ขั้นตอนทำหน้าที่เป็นกลไกหลัก (core mechanism) ที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในขณะที่องค์ประกอบด้านบุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการเรียนรู้ ทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุน (enabling factors)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษากรณีศึกษา (Case Study) ในพื้นที่เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนในบริบทจริง โดยเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน

ผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษาเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน เกษะสีซัง การจัดการความรู้ระดับชุมชน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยพิจารณาคัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์การพิจารณาภายนอกและภายใน ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา ผู้จัดทำ ช่วงเวลาเผยแพร่ ความชัดเจนของเนื้อหา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกประเภท การเปรียบเทียบเชิงเนื้อหา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เพื่อสรุปบริบท สภาพปัญหา และประเด็นเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน

ในการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงร่วมกับหลักการคัดเลือกแบบหลากหลาย (maximum variation sampling) เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหลายกลุ่มจากผู้ที่มิมีบทบาทและประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการความรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวของชุมชนเกษะสีซัง ได้แก่ ผู้นำชุมชน 4 คน ผู้สูงอายุหรือปราชญ์ชาวบ้าน 8 คน ผู้ประกอบการ 8 คน สมาชิกชุมชน 5 คน ครู 1 คน และเจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 คน และนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ 2 คน โดยใช้หลักความอึดตัวของข้อมูลเป็นเกณฑ์ในการยุติการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกภาคสนาม และแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งพัฒนาจากกรอบแนวคิดการวิจัยและผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการตามลำดับ ได้แก่ การศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประสานงานกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนเกิดความอึดตัวของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบอุปนัย (Inductive Content Analysis) โดยดำเนินการควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เริ่มจากการถอดความข้อมูล การเข้ารหัส (coding) การจัดกลุ่มรหัสเป็นหมวดหมู่ และการสังเคราะห์เป็นประเด็นหลักตาม

คำถามวิจัย จากนั้นตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน

ผู้วิจัยนำผลจากตอนที่ 1 มาสังเคราะห์เป็นร่างแนวทางกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง โดยกำหนดองค์ประกอบของแนวทางให้ครอบคลุมขั้นตอน กลไก ผู้รับผิดชอบ เครื่องมือสนับสนุน และเงื่อนไขความสำเร็จที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

จากนั้น ผู้วิจัยนำร่างแนวทางดังกล่าวเข้าสู่การสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแนวทาง แล้วนำผลที่ได้มาปรับแก้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ภายหลังการปรับปรุง ผู้วิจัยได้นำร่างแนวทางไปตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการความรู้ จำนวน 3 คน โดยพิจารณาความสอดคล้องทางทฤษฎี ความเหมาะสมกับบริบท ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ และความชัดเจนของขั้นตอน ก่อนปรับแก้ตามข้อเสนอแนะเพื่อให้ได้แนวทางฉบับสมบูรณ์

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในมนุษย์ โดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2568 ผู้วิจัยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล โดยขอความยินยอมก่อนการเก็บข้อมูล รวมถึงการอนุญาตในการบันทึกเสียงหรือจดบันทึก และไม่เปิดเผยชื่อหรือข้อมูลส่วนบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาต การนำเสนอข้อมูลเป็นลักษณะภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ การเก็บรักษาข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นความลับ โดยให้ผู้วิจัยเป็นผู้เข้าถึงข้อมูลเพียงผู้เดียว และทำลายข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง

1.1 องค์ประกอบการจัดการความรู้ของชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนเกาะสีชังประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยี และด้านกระบวนการความรู้ โดยด้านบุคลากร ชุมชนมีแหล่งความรู้สำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตสินค้าที่ระลึก และผู้ประกอบการท่องเที่ยว ขณะที่หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสนับสนุนด้านความรู้และงบประมาณ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังขาดบุคลากรที่มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะผู้ที่สามารถพัฒนาหรือดูแลระบบฐานข้อมูลและสื่อดิจิทัล

ด้านเทคโนโลยี พบว่า แม้ชุมชนมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้าและอินเทอร์เน็ต แต่ยังไม่มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและยังขาดเครื่องมือสำคัญ เช่น ฐานข้อมูล เว็บไซต์ หรือแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า “ชุมชนยังไม่มีระบบเก็บข้อมูลความรู้ที่เป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่ยังอาศัยการบอกต่อกันในกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกัน หากคนใดคนหนึ่งหยุดทำ ความรู้ก็อาจหายไปด้วย”

ด้านกระบวนการความรู้ พบว่า ชุมชนมีการประชุม การอบรม และกิจกรรมพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แต่ยังขาดการกำหนดเป้าหมายและแผนการจัดการความรู้ที่ชัดเจน ส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่เป็นระบบและไม่สามารถพัฒนาองค์ความรู้ไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

1.2 สภาพกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน

เมื่อพิจารณาตามกรอบกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน พบว่า ชุมชนมีการดำเนินงานที่ปรากฏชัด 5 ขั้นตอน ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และการเรียนรู้ โดยชุมชนสามารถระบุงค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ 7 ด้าน และมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจนสามารถพัฒนาสินค้า บริการ และการจัดการชุมชนได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏขั้นตอนการจัดการความรู้ให้เป็นระบบและการประมวลกลั่นกรองความรู้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ความรู้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในลักษณะความรู้ฝังลึกและ

กระจายอยู่ในตัวบุคคลสอดคล้องกับมุมมองของผู้ให้ข้อมูลในชุมชนที่ระบุว่า “ความรู้ของเกาะสีชังมีอยู่มาก แต่ส่วนใหญ่จะอยู่กับคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ถ้าไม่ได้มีการบันทึกหรือถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ความรู้เหล่านี้ก็จะค่อย ๆ หายไป” โดยปัญหาสำคัญที่พบ ได้แก่ การขาดเป้าหมายและหัวข้อความรู้ที่ชัดเจน การขาดความรู้ในรูปแบบเอกสารหรือฐานข้อมูล การขาดผู้รับผิดชอบด้านการจัดการความรู้โดยเฉพาะ และการขาดเครื่องมือเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการสนับสนุนการดำเนินงาน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสะท้อนว่า “ความรู้ของชุมชนส่วนใหญ่ยังอยู่กับตัวคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุถ้าไม่ได้บันทึกไว้ความรู้ก็จะหายไปตามคน”

2. แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง

ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่มและการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า การพัฒนากระบวนการ จัดการความรู้ของชุมชนควรมุ่งพัฒนาระบบการจัดการความรู้ให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และส่งเสริมการนำไปใช้ในบริบทของพื้นที่

แนวทางสำคัญคือการจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ของชุมชน โดยประกอบด้วยบทบาทสำคัญ ได้แก่ ผู้กำหนดทิศทาง ผู้เฝ้าอำนวยการเรียนรู้ ผู้ประสานเครือข่ายผู้ปฏิบัติ ผู้บันทึกความรู้ และผู้สนับสนุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งควรครอบคลุมกลุ่มที่เกี่ยวข้องในชุมชน

นอกจากนี้ ควรพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ให้ครบทั้ง 7 ขั้นตอน ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และการเรียนรู้ โดยเน้นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนในทุกขั้นตอน เพื่อให้สามารถจัดเก็บจัดระบบ และเผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พบว่า แม้กรอบแนวคิดการจัดการความรู้จะประกอบด้วย 7 ขั้นตอน แต่ในบริบทของชุมชนเกาะสีชังปรากฏชัดเพียง 5 ขั้นตอน ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้

การสร้างและแสวงหาความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และการเรียนรู้ ขณะที่การจัดความรู้ให้เป็นระบบและการประมวลลั่นกรองความรู้ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมิได้ขาดองค์ความรู้ หากแต่ยังขาดระบบในการรวบรวม จัดระเบียบ และพัฒนาองค์ความรู้ให้เป็นความรู้ที่ใช้ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ความรู้ส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่ในลักษณะความรู้ฝังลึกที่กระจายอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Rao et al. (2024) ที่ชี้ว่า ความรู้ในบริบทการท่องเที่ยวชุมชนและชนบทจำนวนมากมักอยู่ในรูป tacit knowledge และจำเป็นต้องอาศัยกลไกการถ่ายทอด การประสานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และโครงสร้างสนับสนุนที่เหมาะสม จึงจะสามารถเปลี่ยนเป็นความรู้ที่ใช้ร่วมกันได้ในระดับพื้นที่

เมื่อพิจารณาในมิติขององค์ประกอบการจัดการความรู้ พบว่า “คน” เป็นทุนสำคัญของชุมชนเกาะสีชัง เพราะเป็นทั้งแหล่งกำเนิด ผู้ส่งสม และผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และการท่องเที่ยวของพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกัน ชุมชนยังขาดบุคลากรที่มีบทบาทเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่นไปสู่การจัดเก็บ เผยแพร่ และใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะบุคลากรที่มีทักษะด้านดิจิทัล การสื่อสารออนไลน์ และการจัดทำฐานข้อมูล จึงทำให้การดำเนินงานด้านความรู้ยังเป็นลักษณะเฉพาะกิจมากกว่าจะเป็นระบบงานที่มีผู้รับผิดชอบชัดเจน ประเด็นนี้สอดคล้องกับ Rasoolimanesh et al. (2021) และ Baggio and Cooper (2023) ที่อธิบายว่าการจัดการความรู้และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เครือข่ายความร่วมมือ และกลไกการประสานงานระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

ในด้านเทคโนโลยี แม้ชุมชนจะมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานในระดับหนึ่ง แต่ยังคงขาดการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการจัดการความรู้ ไม่ว่าจะเป็นฐานข้อมูลกลาง เว็บไซต์ หรือระบบสื่อสารข้อมูลที่มีการดูแลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนยังพึ่งพาการบอกต่อและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากกว่าระบบข้อมูลสาธารณะที่เข้าถึงได้สะดวก จึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาของชุมชนไม่ได้อยู่ที่การไม่มีเทคโนโลยีเท่านั้น แต่อยู่ที่การขาดทักษะ ขาดผู้รับผิดชอบ และขาดแผนการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการความรู้ในระยะยาวด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gretzel et al. (2020) ที่ชี้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยวได้ก็ต่อเมื่อชุมชนหรือผู้ใช้มีความพร้อมและสามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านั้นอย่างเหมาะสม

สำหรับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 7 ด้านนั้น ผลการวิจัยชี้ว่า ชุมชนมีความโดดเด่นเป็นพิเศษในด้านสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ปลาหมึกแดดเดียวและอาหารทะเลแปรรูป ซึ่งไม่เพียงเป็นสินค้าสร้างรายได้ แต่ยังเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความทรงจำของชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าสินค้าท้องถิ่นมิได้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของเกาะสีชังไปสู่นักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ Qiu et al. (2024) ที่เสนอว่า ของที่ระลึกมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารวัฒนธรรม เชื่อมโยงคน สถานที่ และความทรงจำ และช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในภาพรวม ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเกาะสีชังเกิดขึ้นบนฐานของการเชื่อมโยงองค์ประกอบหลายด้าน ทั้งแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สินค้าที่ระลึก การตลาด การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่าการท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้ไปสู่หลายกลุ่มอาชีพ สร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Richards (2021) และ Su et al. (2022) ที่ชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงมรดกจะยั่งยืนได้ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างสมดุล

ส่วนแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาที่ตอบโจทย์ปัญหาที่พบโดยตรง โดยเฉพาะการขาดกลไกกลาง การขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญความรู้ และการขาดขั้นตอนการจัดการความรู้ให้เป็นระบบและการประมวลผลกรองความรู้ แนวทางที่เสนอจึงมุ่งให้ชุมชนพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ให้ครบทั้ง 7 ขั้นตอน ควบคู่กับการจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติเป็นกลไกหลักในการรวบรวม ถ่ายทอด และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ให้เข้าถึงได้ง่ายและต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ Wenger (1998) ที่มองว่าชุมชนนักปฏิบัติเป็นกลไกสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน และสอดคล้องกับการศึกษาของ Fauzi (2023) ที่ชี้ว่าการจัดการความรู้ในภาคการท่องเที่ยวจำเป็นต้องบูรณาการคน เทคโนโลยี และกระบวนการความรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้จึงชี้ให้เห็นว่า การจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องพัฒนาอย่างบูรณาการใน 3 มิติ ได้แก่ คน

เทคโนโลยี และกระบวนการความรู้ โดยทั้ง 3 มิติดังกล่าวต้องดำเนินไปควบคู่กัน จึงจะสามารถยกระดับองค์ความรู้ของชุมชนจากความรู้ที่กระจุกตัวอยู่ในตัวบุคคลไปสู่ระบบความรู้ของชุมชนที่ใช้ประโยชน์ได้จริง และนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับงานของ Rao et al. (2024) ที่ชี้ว่าการแปลงความรู้ฝังลึกในบริบทการท่องเที่ยวชุมชนจำเป็นต้องอาศัยทั้งกลไกการจัดการความรู้ โครงสร้างสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งสอดคล้องกับ Fauzi (2023) และ Baggio and Cooper (2023) ที่เสนอว่าการจัดการความรู้ในภาคการท่องเที่ยวต้องบูรณาการองค์ประกอบด้านบุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการอย่างเป็นระบบ จึงจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืนตาม แนวคิด “ช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้” ที่ค้นพบในงานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากแนวคิดการจัดการความรู้แบบดั้งเดิม เช่น SECI Model ของ Nonaka ซึ่งมุ่งเน้นกระบวนการแปลงความรู้เป็นหลัก โดยงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ทำให้กระบวนการดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ในบริบทของชุมชน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

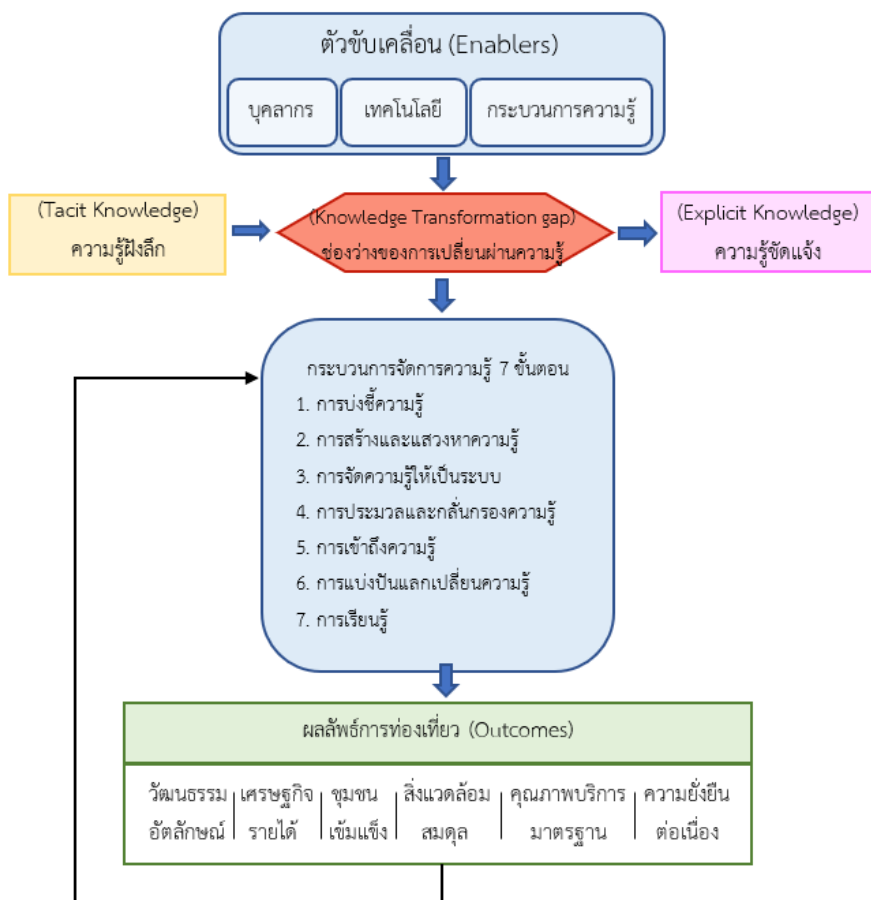
งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ โดยสามารถอธิบาย “กลไกเชิงโครงสร้างของปัญหาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชน” ผ่านมุมมองของการจัดการความรู้ กล่าวคือ งานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นสภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้เท่านั้น แต่ยังเสนอคำอธิบายเชิงแนวคิดว่า “ข้อจำกัดของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชนมีรากฐานมาจากช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้ (Knowledge Transformation Gap)” ซึ่งเป็นช่องว่างระหว่างความรู้ในระดับบุคคล (Tacit Knowledge) กับความรู้ในระดับระบบ (Explicit Knowledge) ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายกรอบแนวคิดการจัดการความรู้จากเดิมที่เน้นกระบวนการ ไปสู่การอธิบายข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ในระดับชุมชน

องค์ความรู้ใหม่นี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ชุมชนจะมีทุนทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้จำนวนมากแต่หากไม่สามารถพัฒนา “กลไกการเปลี่ยนผ่านความรู้” ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ความรู้จะไม่สามารถถ่ายทอด ขยายผล หรือสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ส่งผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน

นอกจากนี้ งานวิจัยยังได้พัฒนา “โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (SCKT Model: Sichang Cultural Knowledge Transformation Model)” ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน กับผลลัพธ์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใน 7 มิติ โดยมีองค์ประกอบด้านบุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกสนับสนุน

โมเดลดังกล่าวถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาการจัดการความรู้ของชุมชนในบริบทอื่นได้ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีลักษณะการท่องเที่ยวโดยชุมชนและมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญ

ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้มีคุณูปการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การเสนอแนวคิด “ช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้” (Knowledge Transformation Gap) เพื่ออธิบายข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชน ประการที่สอง การพัฒนาโมเดล SCKT ซึ่งเชื่อมโยงกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอนเข้ากับผลลัพธ์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และประการที่สาม การขยายการประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการความรู้จากบริบทองค์การและภาครัฐ ไปสู่บริบทชุมชนท้องถิ่นที่มีทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา องค์ความรู้ดังกล่าวจึงไม่เพียงมีคุณค่าในเชิงอธิบายปรากฏการณ์เฉพาะพื้นที่ แต่ยังสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาหรือการออกแบบระบบจัดการความรู้ของชุมชนในบริบทอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้

ภาพที่ 2 โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกาะสีชัง

โมเดลนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ด้านบุคลากร เทคโนโลยี และกระบวนการความรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ผ่านช่องว่างของการเปลี่ยนผ่านความรู้ (Knowledge Transformation Gap) ซึ่งเป็นจุดวิกฤติสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนและนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 6 มิติ ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ชุมชน สิ่งแวดล้อม คุณภาพบริการ และความยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม โมเดล SCKT ในการวิจัยครั้งนี้เป็นโมเดลเชิงแนวคิด (conceptual model) ที่พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในบริบทของชุมชนเกาะสีชัง จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกรอบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการจัดการความรู้กับผลลัพธ์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มากกว่าการยืนยันความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลโดยตรง ดังนั้น โมเดลดังกล่าวควรได้รับการตรวจสอบและทดสอบเพิ่มเติมในงานวิจัยครั้งต่อไป โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยเชิงผสม เพื่อยืนยันองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ และความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ในบริบทพื้นที่อื่น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

- 1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ** ควรมีการกำหนดกลไกหรือหน่วยงานรับผิดชอบด้านการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างชัดเจน พร้อมทั้งพัฒนาฐานข้อมูลความรู้ในรูปแบบดิจิทัลเพื่อรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชน ควบคู่กับการส่งเสริมการจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากความรู้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- 2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีบทบาทในการสนับสนุนการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดนโยบายหรือแผนงานที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็น นอกจากนี้ ควรมีการบูรณาการการจัดการความรู้เข้ากับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีทิศทางที่ชัดเจน และสามารถใช้งบประมาณของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน
- 3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป** ควรมีการศึกษาขยายผลไปยังพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาเครื่องมือหรือรูปแบบการจัดการความรู้ที่สามารถวัดผลได้ในเชิงปริมาณ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงในชุมชน อีกทั้ง ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ฐานข้อมูลดิจิทัล หรือปัญญาประดิษฐ์ ในการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อยกระดับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา สว่างคง. (2566). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวิถีชีวิตชุมชนของเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(3), 115-127.
- วรภัทร ประสานเกียรติราช. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. ใน *สารนิพนธ์การผังเมืองบัณฑิต*. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2553). *การจัดการความรู้: ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). *กระบวนการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2564) *การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้*. เรียกใช้เมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://finearts.go.th/psdg/view/25444>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13651
- Anand, A., Centobelli, P., & Cerchione, R. (2022). Knowledge management in tourism: A systematic literature review. *Journal of Knowledge Management*, 26(7), 1647–1676. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://doi.org/10.1108/JKM-10-2020-0798>
- Baggio, R., & Cooper, C. (2023). Knowledge transfer in tourism: A network perspective. *Annals of Tourism Research*, 98, 103523.
- Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2021). *Smart tourism destinations: Enhancing tourism experience through ICT*. In *Information and Communication Technologies in Tourism*. Springer. เรียกใช้เมื่อ 11 มีนาคม 2569 จาก https://doi.org/10.1007/978-3-319-14343-9_28

- Fauzi, M. A. (2023). A bibliometric review on knowledge management in tourism and hospitality: Past, present and future trends. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(6), 2178-2201.
- Gretzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Hoepken, W., Law, R., Neidhardt, J., & Xiang, Z. (2020). e-Tourism beyond COVID-19: A call for transformative research. *Information Technology & Tourism*, 22, 187–203. เรียกใช้เมื่อ 11 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00181-3>
- Miton, H., & DeDeo, S. (2022). The cultural transmission of tacit knowledge. *Journal of The Royal Society Interface*, 19(188), 20220073. เรียกใช้เมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.1098/rsif.2022.0073>
- OECD. (2020). *Tourism trends and policies 2020*. เรียกใช้เมื่อ 11 มีนาคม 2569 จาก https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2020_6b47b985-en.html
- Qiu, L., Rahman, A. R. A., & Dolah, M. S. (2024). The role of souvenirs in enhancing local cultural sustainability: A systematic literature review. *Sustainability*, 16(10), 3893.
- Poo-Udom, A. (2025). Resilience and reinvention: Knowledge management strategies for community-based tourism in post-pandemic Thailand. *Sustainable Futures*, 9, 100772. เรียกใช้เมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100772>
- Rao, Y., Xie, J., & Xu, X. (2024). Facilitating migrant–local tacit knowledge transfer in rural tourism development: A longitudinal case study. *Tourism Management*, 100(1), 104836. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104836>
- Rasoolimanesh, S. M., Seyfi, S., Hall, C. M., & Hatamifar, P. (2021). *Understanding memorable tourism experiences and behavioural intentions of heritage tourists*. *Journal of Destination Marketing & Management*, 21, 100621. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100621>

- Richards, G. (2021). *Rethinking cultural tourism*. Edward Elgar Publishing. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://doi.org/10.4337/9781789905441>
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, 117(1), 312-321.
- Su, M. M., Wall, G., & Xu, K. (2022). Heritage tourism and sustainable community development. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(6), 1234–1252.
- UNESCO. (2021). *Culture in crisis: Policy guide for a resilient creative sector*. UNESCO.เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374631>
- UNWTO. (2022). *UNWTO world tourism barometer*. World Tourism Organization. เรียกใช้เมื่อ 13 มีนาคม 2569 จาก <https://www.untourism.int/un-tourism-world-tourism-barometer-data>
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- World Tourism Organization. (2018). *Tourism and culture synergies*. เรียกใช้เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2569 จาก <https://doi.org/10.18111/9789284418973>